

Intrarea în Împărăție sau modul liturgic

Ediția a II-a adăugită

În românește de
pr. prof. dr. Ioan Ică
și protos. Paisie

DEISIS
Sibiu 2007

<i>Cuvânt-înainte</i> († Kallistos al Diokleii)	5
<i>Arhimandritul Vasilios și înnoirea Athosului prin generația '60</i> (Christos Yannaras)	9

I

Intrarea în Împărăție

Introducere	15
I. TEOLOGIA CA LITURGHIE A BISERICII	21
1. Biserică, Evanghelie și Dogmă	21
2. „Cei ce au cântat cântarea armonioasă a teologiei” .	25
3. Teologi și adunări liturgice	31
4. Studiul și oferirea cuvântului Părinților	39
5. „Înnoiește căile cunoștinței”	42
II. ORGANIZAREA BISERICII CA ÎNȚIERE ÎN TAINA SFINTEI TREIMI	47
1. Unitatea Bisericii după chipul Sfintei Treimi	47
2. Trăirea adevărului de către întregul popor	55

III. DUMNEZEIASCA LITURGHIE CA O CELEBRARE

TEOLOGICĂ	65
1. „Celebrarea nu este o figură, ci realitatea jertfei” ...	65
2. Apofatism liturgic	71
3. „Liturghisind cele ale vieții”	73
4. Dumnezeiasca Liturghie, descoperire a creației cele noi	75
5. „Ca viață să aibă”	76
6. Lărgime liturgică	79
7. „Noi care pe Heruvimi cu taină închipuim”	81
8. Perihoreză liturgică	82
9. „Că Tu stăpânești cele cerești și cele pământești” ..	87

IV. ICOANA CA ANALOGIE LITURGICĂ

1. „Timp și fire se înnoiesc”	89
2. Expresia iconografică și etosul sfințeniei ortodoxe .	91
3. Luminarea neînserată a iconografiei	93
4. Lumea Schimbării la Față	95
5. „Dătătoare de mângâiere”	97

V. SPIRITUALITATEA CA „ROBIRE” SPRE LIBERTATE

1. Adevărul se impune prin însăși prezența lui	101
2. Erezia se autodistruge	107
3. „Pământul rodește de la sine”	111
4. „Opriți-vă și cunoașteți”	119
5. „Totul se vede recapitulat”	125

VI. MURIM ȘI IATĂ SUNTEM VII

1. Darul vieții veșnice	131
2. Pierzând și aflând	132
3. Liturghia în inima lucrurilor	135
4. Căință și iubire	137
5. „Separat de toate și unit cu toate”	140
6. Un sfânt din vechime	146

I. DE LA UMANITATEA GREACĂ ANTICĂ, LA DIVINO-UMANITATEA DUMNEZEIEȘTII LITURGHII . .	151
II. COMENTARIU TEOLOGIC LA FRESELE SFINTEI MĂNĂSTIRI STAVRONIKITA	161
1. Introducere	162
2. Pronaos	171
3. Naos	173
4. Sfântul Altar	180
5. Trapeza	188
III. ICOANELE PRAZNICELOR ÎMPĂRĂTEȘTI ALE LUI TEOFAN CRETANUL DE LA MĂNĂSTIREA STAVRONIKITA	191
IV. DUMNEZEIASCA LITURGHIE, TAINA UNITĂȚII	193
V. DÂND UN SUFLET EUROPEI. LUPTA CREDINCIOSULUI ÎN SPAȚIUL LITURGIC AL BISERICII ORTODOXE	201
VI. GRECIA, EUROPA ȘI DUMNEZEIASCA LITURGHIE ORTODOXĂ	215
VII. PRILEJ DE POCĂINȚĂ	229
VIII. BĂTRÂNUL GAVRIIL DIONISIATUL. ÎN MEMORIAM . . .	237

Teologia ca Liturghie a Bisericii

1. Biserică, Evanghelie și dogmă

Evenimentele de la Întrupare până la Înălțare și Cincizecime aduc în lume Biserica ca o comunitate liturgică având o conștiință și articulare treimică în unitatea ei.

De la începuturi și până astăzi o găsim strânsă în jurul Mesei Domnului: „Și stăruiau în învățătura Apostolilor și în comuniune, în frângerea pâinii și în rugăciuni” (FA 2, 42).

Aici, în adunarea (sinaxa) ei liturgică, se găsește izvorul vieții, centrul ei. De aici decurge învățătura nouă, harul ei sfințitor și modul în care ea se conduce.

Această nouă familie — Trup al lui Hristos și Comuniune a Duhului Sfânt — a scris Evanghelia, care nu este o expunere sistematică a învățăturii creștine, tocmai pentru că nu e vorba de o doctrină. Iisus n-a lăsat un nou sistem filozofic, nici n-a întemeiat o simplă religie. El a lăsat Trupul Lui și a trimis pe Duhul Său. Iar Evangheliile sunt fragmente de bază din viața lui Iisus și din experiența noii comunități în Hristos. Evanghelistul Ioan vorbește limpede de caracterul limitat al Evangheliei: „Mai sunt însă și multe altele pe care le-a făcut Iisus și pe care, dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, socotesc că lumea aceasta n-ar cuprinde cărțile care s-ar fi scris” (In 21, 25). Iar aceste lucruri, pe care lumea întreagă nu le-ar putea cuprinde dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, se găsesc, se cunosc și se trăiesc în

Biserică, în care e viu Însuși Iisus. Cei ce cred că-L cunosc pe Hristos în afara Bisericii știu doar foarte puține elemente privitoare la El; cei ce aparțin Bisericii viețuiesc „în El”.

Astfel, putem spune că Evanghelia este în esență o carte „privată”. Ea aparține Bisericii, care are o misiune pancosmică. Sau, altfel spus, în afara Bisericii Evanghelia este o carte pecetluită și de neînțeles. Caracteristică este așezarea ei pe Sfânta Masă a Bisericii Ortodoxe, în care se celebrează Evanghelia.

Mai târziu, când vor apărea alte nevoi, Biserica va formula dogma, care nu e nimic altceva decât expresia, într-un alt mod poate, a adevărului ce exista deja în sânurile ei încă din ziua Cincizecimii. „Primind întreaga luminare înțelegătoare a Duhului Sfânt...” Părinții propovăduitori ai lui Hristos „au expus o credință învățată de Dumnezeu”.¹

Evanghelia și dogma sunt expresii ale aceluiași Duh al Bisericii. Nici când a scris Evanghelia Biserica nu face filologie, nici când a formulat dogma nu face filozofie, ci, și într-un caz și în altul, exprimă plinătatea vieții celei noi, care se ascunde în ea. De aceea, nici Evanghelia nu poate fi înțeleasă în afara Bisericii, nici dogma în afara cultului.

Această unitate interioară între Adevăr și viață este puterea și semnul caracteristic al Bisericii. Toate există în ea într-un mod nou, divino-uman.

De când Cuvântul Cel mai înainte de veci, Care este în sânurile Tatălui, a fost văzut ca un prunc la sânurile Fecioarei Maria, Același Dumnezeu și om, nu după părere sau închipuire, ci prin fire și în adevăr, de atunci avem unirea ontologică a celor două lumi.

„Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit întru noi” (*In* 1, 14). Acest lucru constituie baza și noua bucurie a Bisericii. De atunci cultul sau „slujba” ei „cuvântătoare” este teologie. Și teologia devine celebrare sau „lucrare sfântă” [„ierurgie”], o propovăduire a vieții Bisericii, cu scopul de a încorpora

¹ Stihiră la Laude, Utrenia Duminicii Sfinților Părinți de la Sinodul I Ecumenic, *Penticostar*.

Libris.ro
respect pentru oameni și cărți

întreaga fire rațională a oamenilor în „îndumnezeirea străină”.

Teologia, ca un produs al creației celei noi, poartă caracterul de dublă natură, divino-umană, a Bisericii. Din cristelnița Bisericii, din care ieșim renăscuți la suflet și la trup și îmbrăcați în Hristos, iese și teologia, care nu e nimic altceva decât expresia experienței cufundării [botezării] noastre în viața Tatălui și a Fiului și a Duhului Sfânt.

O explicitare a acestei proclamări triumfătoare a Treimii sunt vechile simboluri de credință baptismale. Din extinderea și descrierea mai amănunțită a întregului adevăr, care se cunoaște prin experiență în Biserică, au ieșit mai târziu simbolurile de credință de la Niceea și Constantinopol, toate monumentele simbolice și formularea dogmelor ortodoxe.

Dogma este expresia vieții mistice a Bisericii, formularea în Duhul Sfânt a experienței treimice în care se cufundă [se botează] omul întreg prin Biserică.

Dogmele nu-i privesc pur și simplu pe anumiți specialiști, ele sunt indicatoare și presupoziiții ale vieții; ele călăuzesc nerătăcit la plinătatea vieții în Duhul Sfânt, în Care „toate dogmele Tatălui le descoperă Cuvântul”².

Nu e vorba de o elaborare științifică sau de o codificare legalistă, ci de o formulare harismatică „în cuvânt puțin și înțelegere multă” a termenilor de-Dumnezeu-învățați ai credinței.

Iar fidelitatea față de tradiția și învățătura dogmatică a Bisericii nu înseamnă numai faptul de a nu schimba formulările corecte ale termenilor, ci și de a schimba și înnoi viața noastră prin adevărul și puterea de renaștere pe care acestea le ascund. Atunci omul dobândește simțiri și poate vedea: conștientizează semnificația și valoarea mai adâncă a credinței ortodoxe ca putere de viață. Caracteristică este includerea între monumentele dogmatice și simbolice ale Bisericii Ortodoxe Sobornicești [Catholice] a Liturghiilor

² Antifon III, glas 4, *Octoih*.

libris

Sfântului Ioan Gură de Aur și Sfântului Vasile cel Mare, cu tot tipicul rânduiei lor și cu modul celebrării lor. Fiindcă nu numai rugăciunile ce au conținut dogmatic, dar și întreaga acțiune și viață liturgică dau la iveală o mărturie teologică unică și un Har unic.

Salvând adevărul dogmei hristologice, Părinții salvează premisele mântuirii omului. Adevărata întrupare a Cuvântului și adevărata [nemincinoasa] mântuire a omului coexistă în mod inseparabil. „Dacă s-a petrecut în aparență, atunci taina întrupării este o înșelăciune și o înscenare, atunci (Domnul) s-a făcut om în aparență și nu cu adevărat, atunci am fost mântuiți în aparență și nu cu adevărat. Dar să nu fie! Iar cei care vorbesc așa să n-aibă parte de mântuire. Noi însă am dobândit și vom dobândi adevărata mântuire.”³

„Fiți surzi, așadar, când cineva vă vorbește altceva afară de Iisus Hristos... fără de Care nu avem viața adevărată.”⁴

Orice alterare în crezul fundamental, orice surpare în temeliile ascunse ale Bisericii „pe care Domnul a întemeiat-o pe piatra credinței”⁵, produc mai devreme sau mai târziu fisurile sfâșierii la „suprafața” Bisericii. Falsificându-se dogma (independent dacă aceasta se face conștient sau nu), se desfigurează eclesiologia (pastorală și administrația), se falsifică viața duhovnicească iar omul se chinuie.

Eclesiologia și antropologia au aceeași bază: dogma treimică și hristologică.

Cuvântul se întrupează și teologia se celebrează în viața credincioșilor. Teologia în Duhul Sfânt a Părinților propovăduitori ai lui Hristos vorbește despre viața noastră, care este Hristos.

³ SFÂNTUL IOAN DAMASCHINUL, *Expunerea exactă a credinței ortodoxe* III, 28; PG 94, 1100B [SFÂNTUL IOAN DAMASCHINUL, *Dogmatica*, trad. rom. pr. Dumitru Fecioru, ed. III, Ed. Scripta, București, 1993, p. 145–146].

⁴ SFÂNTUL IGNATIE TEOFORUL, *Epistola către tralieni* 9, 1–2; PG 5, 716C [trad. rom. pr. D. Fecioru, *PSB* 1, București, 1979, p. 172].

⁵ *Liturghia Sfântului Iacob*.

Unirea ipostatică a celor două firi ale Domnului ne face părtași prin har la viața inaccesibilă altfel din Sfânta Treime. Iar modul de existență al lui Dumnezeu Cel în Treime constituie organizarea tainică a „chipului lui Dumnezeu” din noi. Numai conformându-ne lui Hristos, cunoscându-L printr-o împărtășire de viață, „dobândim măreția noastră proprie”⁶, funcționarea și libertatea noastră conform firii, ca Biserică și ca persoane. Eclezologia și spiritualitatea au aceeași bază: dogma. Biserica este Hristos, Trupul Lui care trăiește în istorie. Și fiecare credincios care o recapitulează e o Biserică în mic. Conștiința personală a credinciosului are o dimensiune bisericească și orice problemă bisericească este o problemă a mântuirii personale a fiecărui credincios.

Prin urmare, atunci când ereticul se atinge de „credința predată o dată pentru totdeauna Sfinților” (*Iuda 3*) se atinge de viața credincioșilor, de rațiunea existenței lor. Erezia constituie în același timp o blasfemie la adresa lui Dumnezeu și un blestem pentru om.

Din acest motiv organismul concorporal și sănătatea și simțirea duhovnicească a Ortodoxiei a reacționat de la început la infecția corupătoare a ereziilor.

2. „Cei ce au cântat cântarea armonioasă a teologiei”⁷

Marii Părinți ai Bisericii sunt niște locuri ale teologiei, o arătare a tainei celei noi, o mărturie a credinței. Sunt mari pentru că au înaintat nu numai adânc, ci și dincolo de orice adâncime, în însăși dispariția lor, în pierderea lor totală. Într-acolo conduce „iubirea cea mai puternică decât moartea” (*Cânt 8, 6*).

Cufundat în aceasta, în cristelnița morții pentru Hristos și pentru Evanghelia Lui, omul renaște conștient, matur și

⁶ SFÂNTUL IGNATIE TEOFORUL, *Epistola către smirneni* 9, 2; PG 5, 716C [PSB 1, 1979, p. 185].

⁷ Stihiră la Vecernia Duminicii Sfinților Părinți de la Sinodul I Ecumenic, *Penticostar*.

definitiv. Străbate punctul cel mai de jos al micșorării și dispariției lui, fiorul unei vieți noi. Revine la lumină prin El.

Simte aceasta ca pe un dar. Este o harismă care nu-ți aparține. Tu Îi aparții pentru totdeauna. Și devii martor al Lui până la marginile pământului. „Astfel deci, conducătorii dintru început ai înțelepciunii noastre dumnezeiești mor în fiecare zi pentru adevăr, dând mărturie cum se cuvine prin cunoașterea unitară a adevărului proprie creștinilor, și în cuvânt și în faptă, că aceasta este mai simplă și mai dumnezeiască decât toate, sau mai degrabă că ea este singura adevărată, unica și simpla cunoaștere a lui Dumnezeu.”⁸

În acest sens Părinții sunt dascăli ecumenici: „Prin legile lor dumnezeiești marginile pământului se adună și unesc într-o singură Ortodoxie.” Și nu-și formulează un punct de vedere al lor individual, fie el și genial, pentru că „gândurile oamenilor sunt șovăitoare” (Sol 9, 14). Prin ei se exprimă inexplicabilul pe care-l trăiește Biserica. Devin canale prin care ne vine certitudinea Duhului Sfânt. Devin organe de manifestare ale „cauzei transcendente” care ține toate: lire ale Duhului.

Prin deșertarea [kenoza], consacrarea și eliberarea lor ultimă de tot ce e relativ, Părinții se găsesc față în față cu miracolul adevărului care „se arată pe sine însuși”. Și se aprind de la o altă realitate. Teologia se scrie pe baza lor. Ei creează o altă sensibilitate în cei din jurul lor.

Au golit locul pe care-l dețineau și a intrat Cel Puternic. Nu mai trăiesc ei, Hristos trăiește în ei. Devin ferestrele, spațiile deschise prin care se arată lărgimea raiului, creația cea nouă (în cer și pe pământ), unde împărățește Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Sunt un prilej al unei universale arătări a lui Dumnezeu [teofanii], care spune: Cel veșnic a intrat în timp fără să ardă frământătura muritoare, fără să sfâșie matricea întregii creații.

⁸ SFÂNTUL DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre numirile dumnezeiești* VII, 4; PG 3, 873A [Opere complete, 1996, p. 164–165].

Libris.ro
Respect pentru oameni și cărți

După Sfântul Grigorie Palama, la orice argument există un contraargument.⁹ La orice punct de vedere există unul opus. Dar care contraargument poate sta în fața vieții care depășește omul?

Discuțiile au loc înainte de experiența morții. După trecerea prin botezul în Duhul Sfânt și cu foc, tot trupul muritor tace.

Teologia patristică e un spațiu al tăcerii: este o afirmație cerească. Nu este un prilej de dispute și logomahii. Este „Da”-ul și „Amin”-ul veșniciei. Și prin cuvântul și prin tăcerea lor, prin prezența și prin absența lor, prin viața și prin moartea lor, se spune cu aceeași claritate același lucru: că moartea a fost biruită.

Sunt persoane liturgice, care vin și se strâng împreună cu duhurile fericitorilor în jurul altarului ceresc. Astfel ei sunt mereu contemporani și prezenți pentru credincioși. Iar ulciorul înalt al teologiei lor varsă apa vorbirii la fel [a mărturisirii], și nu a vorbirii în contradictoriu [contradicției], din care bând noul Israel vede pe Domnul.¹⁰

În cazul în care trăim o viață „spirituală” a noastră proprie și în paralel ne ocupăm de teologie, nu facem altceva decât să aplicăm în viața noastră nestorianismul, cu a sa unire neutrală a celor două firi printr-un simplu contact: o supraviețuire, o întrupare „sui generis” a nestorianismului care ne torturează și istovește Biserica.

Dacă Dumnezeu Cuvântul n-ar fi asumat [luat asupra Sa] firea omenească, El ar fi lăsat-o în întuneric, „pentru că ce nu e asumat, nu e vindecă”¹¹. Dar dacă teologia nu asumă și nu schimbă viața noastră, ea o va lăsa în afara gustării creației celei noi, în întunericul necunoștinței. Prin urmare,

⁹ SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA, *Triade sau tratate pentru cei ce viețuiesc cu sfințenie în isihie*, ed. P. Christou, *Syngrammata* I, Tesalonica, 1961, p. 361.

¹⁰ Condacul Duminicii Sfinților Părinți de la Sinodul I Ecumenic, *Penticostar*.

¹¹ SFÂNTUL GRIGORIE TEOLOGUL, *Epistola* 101; PG 37, 181C.